

ΚΩΣΤΗΣ ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ*

Η κρίση ταυτότητας του καλλιτέχνη-φωτογράφου

Η φωτογραφία των καλλιτεχνών κερδίζει συνεχώς έδαφος, αναζητώντας κηδεμόνες στον ευρύτερο χώρο των εικαστικών τεχνών. Παρ' όλα αυτά, το θέμα της ταυτότητας του καλλιτέχνη είναι ολότελα ξεπερασμένο: ένα έργο μπορεί να χαρακτηριστεί ως καλλιτεχνικό χωρίς άλλη πρόσθετη διευκρίνιση για το είδος του, ανεξάρτητα από τα υλικά και τους κώδικες που έχουν χρησιμοποιηθεί στη δημιουργία του.

Η έκθεση «Εικόνα και Είδωλο» που παρουσιάστηκε στο Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης στη Θεσσαλονίκη τον Φεβρουάριο 1997, προκάλεσε πολλά σχόλια και συζητήσεις στους φωτογραφικούς κύκλους, ενώ ελάχιστες και αιχμηρές ήταν οι κριτικές που της απηύθυναν οι στήλες των εφημερίδων. Αναμενόμενα και τα δύο φαινόμενα για όσους γνωρίζουν καλά τα φωτογραφικά πράγματα στη χώρα μας, θα μου δώσουν εδώ την αφορμή για μια γενικότερη εκτίμηση των αντιλήψεων που τα παράγουν. Το πρώτο είναι αποτέλεσμα της μόνιμης πλέον διαμαρτυρίας των επαγγελματιών φωτογράφων και των συνδικαλιστικών φορέων που τους εκπροσωπούν απέναντι σε οτιδήποτε έχει να κάνει με διοργανώσεις καλλιτεχνικής φωτογραφίας. Αφορμή στις διαμαρτυρίες τους έχει δώσει η εντυπωσιακή αύξηση των καλλιτεχνικών φωτογραφικών εκδηλώσεων στην Ελλάδα τα τελευταία τρία ή τέσσερα χρόνια. Διαμαρτύρονται, γιατί πιστεύουν πως εξαιρούνται από αυτές τις εκδηλώσεις λόγω της επαγγελματικής τους ιδιότητας και κατηγορούν τους υπεύθυνους των διοργανώσεων για προκατάληψη απέναντι στους επαγγελματίες φωτογράφους. Το περίεργο είναι πως σε όλες σχεδόν αυτές τις φωτογραφικές εκδηλώσεις περιλαμβάνονται επαγγελματίες φωτογράφοι από διαφορετικούς τομείς της φωτογραφίας. Στην έκθεση, για παράδειγμα, «Εικόνα και Είδωλο», από τους 44 φωτογράφους και εικαστικούς που συμμετέχουν, οι 29 είναι και επαγγελματίες φωτογράφοι, δηλαδή εκτός από την καλλιτεχνική τους ενασχόληση, εργάζονται επαγγελματικά στον χώρο της διαφήμισης και του φωτορεπορτάζ ή διδάσκουν φωτογραφία. Είναι φανερό, λοιπόν, πως οι διαμαρτυρίες που ακούγονται, αφορούν συγκεκριμένα άτομα, τα οποία, όπως συμβαίνει συχνά και σε άλλους χώρους, επιμένουν να κρύβουν την ανεπάρκειά τους επινοώντας εχθρούς, κλίκες και ιδεολογίες που τους αντιστρατεύονται. Αυτό που αδυνατούν να καταλάβουν, είναι πως για τη διοργάνωση μιας εκδήλωσης επιλέγονται έργα που ανταποκρίνονται σε κάποια θεματολογικά και αισθητικά κριτήρια· η συνδικαλιστική ταυτότητα του δημιουργού δεν ενδιαφέρει κανέναν.

Το δεύτερο φαινόμενο έχει να κάνει με τη διαπιστωμένη εδώ και πολλά χρόνια παντελή έλλειψη κριτικού λόγου σε ό,τι αφορά τη φωτογραφία. Οι ελάχιστοι κριτικοί τέχνης που ασχολούνται με το θέμα, γνωρίζουν τη φωτογραφία από τη σχετική πρόσφατη χρήση της σε εικαστικά έργα, και είναι φυσικό να κρίνουν και να σχολιάζουν τη φωτογραφία μέσα από αυτό το πρίσμα. Στο τρίτο μέρος της έκθεσης «Εικόνα και Είδωλο» ο επιμελητής της έκθεσης **Γιάννης Σταθάτος** επιχειρήσε μια προσέγγιση φωτογραφικών έργων εικαστικών καλλιτεχνών και φωτογράφων, «έργα που», όπως σημειώνει ο ίδιος στο εισαγωγικό σημείωμα του καταλόγου της έκθεσης, «εκ φύσεως ή προθέσεως ανήκουν στον ευρύτερο χώρο των εικαστικών τεχνών». Η προσέγγιση αυτή σχολιάστηκε ως διεκδίκηση «αναβάθμισης», που έχει ως αποτέλεσμα να κρίνονται οι καλλιτέχνες φωτογράφοι ως προς ένα χώρο που δεν είναι δικός τους¹, εκφράζοντας έτσι, ακόμα μια φορά αλλά με ευγενικότερο τρόπο, την αντίληψη πως ουσιαστικό κριτήριο αξιολόγησης της φωτογραφίας ως εικαστικού έργου είναι η ιδιότητα του δημιουργού του. Θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθώ εδώ και σε μια διαμετρικά αντίθετη άποψη, σύμφωνα με την οποία το θέμα της ταυτότητας του καλλιτέχνη είναι ολότελα ξεπερασμένο: ένα έργο μπορεί να χαρακτηριστεί ως καλλιτεχνικό χωρίς άλλη πρόσθετη διευκρίνιση για το είδος του, ανεξάρτητα από τα υλικά και τους κώδικες που έχουν χρησιμοποιηθεί στη δημιουργία του. Είναι γεγονός πως η χρήση διαφορετικών μέσων, και η «συμπωματική» διαθεσιμότητα της φωτογραφίας (η απεικονιστική ευκολία της, η σημειολογική της εμβέλεια κ.λπ.) έφερε τη φωτογραφία στο επίκεντρο των νέων προτάσεων στον κόσμο της τέχνης. Μέσα από αυτήν τη συγκυρία των εξελίξεων της σύγχρονης τέχνης προέκυψε ή μεταλλάχθηκε ένα νέο είδος φωτογράφων· πρόκειται για φωτογράφους που αν και στα έργα τους χρησιμοποιούν αποκλειστικά φωτογραφικά μέσα, αρνούνται τον τίτλο του φωτογράφου και αυτοαποκαλούνται απλώς «καλλιτέχνες». Η φωτογραφία των καλλιτεχνών επέβαλε νέες συνήθειες, ή μάλλον αφομοίωσε ταχύτατα την πρακτική, τους θεσμούς και τους όρους που διέπουν τον εικαστικό χώρο. Οι καλλιτέχνες (φωτογράφοι) έχουν αποκτήσει σήμερα μια διαφορετική συμπεριφορά, καθώς μοιράζονται τους ίδιους εκθεσιακούς χώρους με τους εικαστικούς, το ίδιο κοινό, τους ίδιους συλλέκτες κι ακόμα, ορισμένες τουλάχιστον φορές, τους ίδιους κριτικούς.

1. Η Εικόνα ως παράσταση και ως μεθοδολογία, Εμμ. Μαυρομμάτης, εφημερίδα ΚΕΡΔΟΣ 16.3.97